

## DE WET DNA-ONDERZOEK BIJ VEROORDEELDEN

### OR: HOW I LEARNED TO STOP WORRYING AND LOVE DNA

**Mr. S.L.J. Janssen\***

#### **Inleiding**

Al sinds de indiening van het wetsvoorstel in november 2002, houdt de Tweede Kamer zich bezig met de behandeling van de Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden. Dit wetsvoorstel voorziet in een regeling die strekt tot het snel vullen van een DNA-databank, door het creëren van mogelijkheden tot afname van DNA-materiaal bij personen die door de strafrechter zijn veroordeeld wegens het plegen van een misdrijf. Van het afgenomen materiaal wordt vervolgens een profiel opgemaakt, waarna zowel het materiaal als dat profiel worden opgeslagen. Het persoonsprofiel gaat door een databank waarin DNA-profielen, afkomstig van de plaats van een delict of die anderszins samenhangend met reeds gepleegde strafbare feiten, zijn opgeslagen. Wanneer bij nieuwe strafbare feiten DNA-profielen worden aangetroffen, herhaalt dit proces zich in die zin dat dan de aangetroffen profielen door de databank met persoonsgebonden profielen worden gehaald. Een 'match' betekent dat er een stevige verdenking is dat de betreffende persoon op de plaats delict of bij het slachtoffer is geweest. De DNA-databank kan dus een strafrechtelijk onderzoek naar een specifieke verdachte initiëren of een al bestaande verdenking verder onderbouwen.

Duidelijk zal zijn dat Justitie gebaat is bij een databank met zoveel mogelijk persoonsgebonden profielen, en dat is precies wat de nieuwe wet beoogt te realiseren.

Het wetsvoorstel is omstreden en vanuit wetenschap en praktijk zijn reeds de nodige bezwaren geuit, maar inventarisatie van de Kamerstukken leert dat in het parlement bepaald een minder kritische houding wordt aangenomen. In dit artikel zullen enkele kanttekeningen gemaakt worden ten aanzien van het wetsvoorstel, waarbij wordt gekeken naar de voorwaarden waaronder DNA mag worden afgenomen, de strafprocessuele opzet en de nieuwe dwangmiddelen. Vervolgens wordt gekeken naar de risico's en de nadelen van de DNA-databank, en tenslotte wordt gezocht naar een alternatief voor het huidige wetsvoorstel.

#### **1. Voorwaarden voor DNA-afname**

##### **Feit ex art. 67 Sv**

Te beginnen met de kern van de regeling: de veroordeelde van wie na inwerkingtreding van deze wet DNA-materiaal afgenomen zal gaan worden. In dit kader wordt door politici, en in navolging daarop door de media, steevast gesproken van 'ernstige misdrijven' of 'zware delicten'. Van belang bij het vaststellen van de reikwijdte van dit wetsvoorstel is dan ook om te bezien om welke strafbare feiten het hier nu eigenlijk gaat, en welke categorieën van veroordeelden in de nabije toekomst zullen worden opgenomen in de databank.

De twee belangrijkste artikelen in dit kader zijn de artikelen 2 (nog te veroordelen personen) en 8 (zij die reeds veroordeeld zijn en momenteel een gevangenisstraf ondergaan). Voor wat betreft de toekomstige gevallen beveelt artikel 2 dat de officier van justitie (OvJ) zal bevelen dat bij

---

\* *Advocaat bij Cleerdin & Hamer Advocaten te Amsterdam*

*“een veroordeelde wegens een misdrijf als omschreven in artikel 67, eerste lid, van het Wetboek van Strafvordering, celmateriaal zal worden afgenomen ten behoeve van het bepalen en verwerken van zijn DNA-profiel, (...)”.*

Artikel 67 Sv bepaalt dus bij welke misdrijven een verdachte in voorlopige hechtenis kan worden genomen. Het gebruik van dit artikel om een onderscheid te maken tussen lichte en zwaardere misdrijven komt zeer veelvuldig voor in het Wetboek van Strafvordering<sup>1</sup>. Tot de ‘zwaardere’ categorie behoren dan kort gezegd de misdrijven waarop een gevangenisstraf staat van maximaal 4 jaar of meer, en een aantal specifiek genoemde delicten zoals bedreiging, oplichting, drugsfeiten en wapenfeiten.

Op het eerste gezicht lijkt daarmee een fikse drempel opgeworpen te worden, maar dat valt bij nadere bestudering nogal tegen: het overgrote deel van de ‘klassieke’ misdrijven wordt bedreigd met maximaal 4 jaar of meer, óf wordt expliciet genoemd. Het is de vraag in hoeverre het beeld dat bij politici, media en het electoraat bestaat niet vertekend is, doordat het Nederlandse systeem geen minimumstraffen kent en de rechter de maximaal mogelijke straf maar zeer zelden oplegt (en men zich dus niet beseft hoe hoog die maximale straf is). Daar komt nog bij dat strafverminderende factoren als het gegeven dat het misdrijf niet is voltooid (poging, voorbereiding) of dat de dader slechts een klein deeltje van de strafbare gedraging heeft verricht (deelneming), geen invloed heeft op de grens die artikel 67 Sv, en daarmee artikel 2 van het wetsvoorstel, trekt<sup>2</sup>.

Ter concretisering: op eenvoudige diefstal, bijvoorbeeld van een fiets, staat volgens artikel 310 Sr een maximale straf van 4 jaar, tenminste indien de fiets niet op slot staat; wanneer het slot opengebroken moet worden werkt dat strafverhogend. Indien de diefstal niet slaagt, bijvoorbeeld omdat de dief wordt aangesproken en de benen neemt, verlaagt dat de maximale straf die de rechter kan opleggen met een derde. Een tweede voorbeeld is de persoon die weet dat zijn postadres door een ander wordt gebruikt, maar niet weet dat die ander dat adres gebruikt om derden op te lichten (artikel 326 Sr). Het strafmaximum voor medeplichtigheid is drie jaar, en daar gaat voor de medeplichtige nog eens één derde van af; de maximale straf is dus slechts 2 jaar.

In beide hierboven genoemde gevallen zal de rechter bij een vervolging naar alle waarschijnlijkheid niet eens een gevangenisstraf opleggen, maar desalniettemin zal de OvJ de afname van DNA-materiaal van de veroordeelde (moeten) bevelen. Alleen wanneer de rechter slechts een geldboete oplegt wordt hier van afgezien (artikel 1 lid 1 sub c).

Het is dan ook niet voor niets dat de Nederlandse Orde van Advocaten (NOvA) in haar advies<sup>3</sup> voorstelt de DNA-afname te bevelen in gevallen waarbij de rechter een vrijheidsbenemende straf oplegt van één jaar of meer. De rechter neemt bij het bepalen van de straf immers alle relevante factoren in overweging, zoals de persoon van verdachte, de omstandigheden waaronder het strafbare feit is begaan, hoe lang het inmiddels geleden is, etcetera. Op grond van al die omstandigheden is het heel goed mogelijk dat de rechter weliswaar tot de overtuiging komt dat de verdachte het strafbare feit heeft gepleegd, maar dat dit hem gezien die omstandigheden nauwelijks te verwijten is. Er zal dan geen of een zeer lage straf worden opgelegd. Niet goed valt in te zien waarom bij de vraag of er DNA moet worden afgenomen, die omstandigheden geen enkele rol kunnen spelen; immers bij de inschatting van het toekomstige opsporingsbelang zouden die omstandigheden wel degelijk meegewogen kunnen en moeten worden. Het aansluiting zoeken bij de straf die de rechter oplegt

<sup>1</sup> Zoals bij de bepalingen over aanhouding, doorzoeking, inbeslagneming, de bijzondere opsporingsbevoegdheden (bob) enzovoorts.

<sup>2</sup> Althans, nu het wetsvoorstel over deze problematiek in het geheel niet rept ligt het in de rede dat hetzelfde regime zal gelden als verder in het WvSv geldt. Daarbij moet nog wel opgemerkt worden dat nu het in het wetsvoorstel niet langer om een verdenking maar om een bewezenverklaring gaat het een fundamenteel andere situatie is. Het is echter niet te verwachten dat dit tot een andere benadering zal leiden.

<sup>3</sup> De adviezen van onder andere de NOvA en het College van Procureurs-generaal (‘College’) waren overigens gebaseerd op een veel minder verstrekkend voorstel, ter DNA-afname van personen die waren veroordeeld wegens ernstige gewelds- en zedenmisdrijven. Het getuigt van bijzonder weinig respect naar deze en de andere adviserende instanties dat zij bij het nieuwe voorstel verder volstrekt zijn genegeerd, volgens de Minister aangezien “de doelen van het wetsvoorstel, waarover de advies instanties zich over het algemeen positief hebben uitgelaten, ook bereikt kunnen worden bij andere ernstige misdrijven dan gewelds- en zedenmisdrijven” (*Nota naar aanleiding van het verslag, Kamerstukken 2002-2003, Publicatienummer 28685, volgnummer 5, p. 2*). De klinkklare onjuistheid van dit argument is zo evident dat het onbegrijpelijk is dat de Kamer dit – kennelijk - accepteert.

waarborgt dus dat bij de afname van DNA alle relevante factoren een rol spelen en de 'first offender' die slechts aanwezig is geweest bij een strafbaar feit niet onderworpen wordt aan dit verregaande dwangmiddel.

In de Memorie van Toelichting (MvT) wordt echter uitdrukkelijk afstand genomen van dit voorstel, door er op te wijzen dat DNA-onderzoek ook zal worden verricht wanneer slechts een voorwaardelijke straf of een taakstraf wordt opgelegd. Hierbij wordt een troef gespeeld welke keer op keer wordt gebruikt om aanmerkingen op het wetsvoorstel te pareren: er wordt gewezen op het belang dat (toekomstige) slachtoffers hebben bij een effectieve opsporing, en op het feit dat de plegers van deze 'ernstige misdrijven' in veel gevallen geen vrijheidsbenemende straf krijgen opgelegd, terwijl DNA-onderzoek, 'gelet op de zwaarte van deze misdrijven', wel gewenst is. Met andere woorden: het afgewogen oordeel van de rechter met betrekking tot de strafwaardigheid van een handeling, wordt als niet relevant terzijde geschoven en de aandacht wordt volledig gericht op het ééndimensionale wettelijke strafmaximum.

Het andere argument in de MvT, is dat de eenheid van het wettelijk stelsel in gevaar zou komen bij een afweging gebaseerd op de opgelegde straf, nu de huidige DNA-regeling in het voorbereidend onderzoek ook slechts kijkt naar (de verdenking van) het strafbare feit. Daarbij wordt gemakshalve weggelaten dat in die gevallen echter wel telkens een concreet onderzoeksbelang moet worden vastgesteld en er in zoverre een bijkomende voorwaarde wordt gesteld<sup>4</sup>. Bovendien zoekt artikel 2 nu óók al aansluiting bij de opgelegde straf door gevallen waarin de rechter helemaal geen straf of alleen een geldboete oplegt, uit te sluiten van DNA-onderzoek, en is het wetsvoorstel volgens die zelfde MvT juist uitdrukkelijk buiten het Wetboek van strafvordering gehouden aangezien dit daar 'moeilijk kon worden ingepast'<sup>5</sup>.

### Afzien van afname DNA

Waar in de ons omringende landen de inschatting van het recidivegevaar in de DNA-wetgeving vaak een belangrijke of zelfs doorslaggevende rol speelt, is dat in het voorgestelde systeem nauwelijks tot niet het geval. In plaats van deze factor als voorwaarde te nemen voor DNA-afname, mag de officier van justitie afzien van afname indien "*redelijkerwijs aannemelijk is dat het bepalen en verwerken van zijn DNA-profiel niet van betekenis zal kunnen zijn voor de voorkoming, opsporing, vervolging en berechting van strafbare feiten van de veroordeelde.*" De MvT bevestigt het beeld dat van deze uitzondering naar alle waarschijnlijkheid maar zeer sporadisch gebruik gemaakt zal worden: bedoeld worden strafbare feiten waarbij DNA-onderzoek van geen betekenis kan zijn (bijvoorbeeld meened) of indien het zeer onaannemelijk (lees: onmogelijk) is dat de veroordeelde zal recidiveren, bijvoorbeeld doordat hij zwaar lichamelijk letsel heeft opgelopen.

Gezien deze uitleg en de bewoordingen van art. 2 lid 1 sub b moet deze bepaling naar alle waarschijnlijkheid worden gezien als een wassen neus, die slechts dient als vangnet om toekomstige problemen met het Europees Hof van de Rechten van de Mens te voorkomen. Immers, om een dergelijke inbreuk op de privacy van de burgers te kunnen rechtvaardigen zal de Staat moeten kunnen aantonen dat deze 'absolutely necessary in a democratic society' is. Dat is lastig vol te houden indien DNA-materiaal standaard wordt afgenomen zonder enig onderscheid naar persoon of geval. Hoewel de MvT deze functie van artikel 2 lid 1 sub b met zoveel woorden ruitelijk erkent, wordt de Minister toch nog gedwongen dat in een brief aan de Tweede Kamer d.d. 5 april 2004<sup>6</sup> nogmaals te benadrukken, nadat een overenthousiaste parlementariër een amendement had ingediend om deze bepaling maar geheel te schrappen.

Hoe het ook zij, de MvT noemt drie redenen om af te zien van de eis dat een concreet recidivegevaar wordt vastgesteld. De eerste geeft daarbij blijk van een wat cynische kijk op de zaak, door te stellen

<sup>4</sup> Hoe weinig deze toetsing in de praktijk ook inhoudt.

<sup>5</sup> Memorie van Toelichting, Kamerstukken 2002-2003, Publicatienummer 28685, volgnummer 3 ('MvT'), p. 4

<sup>6</sup> Brief van de Minister van Justitie d.d. 5 april 2004, Kamerstukken 2003-2004, Publicatienummer 28685, volgnummer 12

dat de inschatting van recidivegevaar lastig is en het OM daarom naar alle waarschijnlijkheid tóch min of meer standaard de afname van DNA zal bevelen, dus “de toegevoegde waarde van het vereiste dat concreet recidivegevaar wordt vastgesteld, is dan niet meer vanzelfsprekend<sup>7</sup>”. Er wordt dus eerst een vérgaande bevoegdheid gecreëerd, die wordt vervolgens toebedeeld aan een instantie waarvan er kennelijk al bij voorbaat van uit wordt gegaan dat die instantie – gezien de eigen belangen - naar alle waarschijnlijkheid niet in staat zal zijn die bevoegdheid op een (geheel) juiste wijze te gebruiken, en dat gegeven wordt vervolgens als argument gebruikt om af te zien van een beperking op die bevoegdheid. De Tweede Kamer geeft (tot op heden) geen krimp.

Het tweede argument dat wordt gegeven is dat een recidivevereiste niet zou aansluiten bij een ander doel van het wetsvoorstel, namelijk het oplossen van reeds gepleegde strafbare feiten. Hoewel hier in het kader van het nemo tenetur-beginsel<sup>8</sup> de nodige vraagtekens bij gezet kunnen worden, en er ter rechtvaardiging van het voorstel wederom wordt gewezen op het voorstel zelf, is dit in ieder geval een enigszins logisch en daarmee valide argument.

Dat kan helaas niet gezegd worden van het derde en laatste argument, te weten dat de uitdrukkelijke vaststelling van recidivegevaar bij een individuele veroordeelde in het kader van de resocialisatie onwenselijk zou zijn. Alsof de automatische aanname van recidivegevaar minder grievend zou zijn voor een veroordeelde, die dan bij voorbaat al met alle andere veroordeelden op één grote hoop wordt gegooid. Deze ‘recidivepresumptie’ is overigens naar het oordeel van de regering ook gerechtvaardigd, zo meldt de MvT een kleine 20 regels eerder. Daarbij valt echter op dat alleen gesteld wordt dat bij ernstige geweldsmisdrijven meer dan de helft van veroordeelden recidiveert, terwijl dat cijfer bij andere misdrijven kennelijk lager ligt. Uit de criminologie blijkt dat harde gegevens over recidive over een zo brede linie tot op heden ontbreken<sup>9</sup>, en is het op voorhand uitgaan van recidive bij eenieder die voor welk misdrijf dan ook wordt veroordeeld, dus veel te weinig onderbouwd en daarmee onterecht stigmatiserend.

Het niet opnemen van een beperkende voorwaarde in het wetsvoorstel, maar het in plaats daarvan kiezen voor een uitzonderingsclausule, zal ertoe leiden dat zonder enige toetsing in praktisch alle gevallen tot afname van DNA zal worden overgegaan. Of het wél opnemen van een beperking dat voorkomt, is overigens, mede gezien de ervaring op dit punt met DNA-afname in het vooronderzoek, nog maar zeer de vraag. Duidelijk zal echter zijn dat dit geen argument kan zijn om dan maar van elke beperkende voorwaarde af te zien; sterker nog het is juist een reden om dat níét te doen.

## Al dan niet onherroepelijk

Een volgende kanttekening dient te worden geplaatst bij de (al bij de eerste nota van wijziging aangepaste) definitie van ‘veroordeelde’. Deze definitie luidt nu, voor zover relevant: “*een persoon die al dan niet onherroepelijk is veroordeeld tot een straf als bedoeld in artikel 9, eerste lid, onder a,*

---

<sup>7</sup> MvT p. 12

<sup>8</sup> Het beginsel dat niemand gedwongen kan worden mee te werken aan de eigen veroordeling. Op deze problematiek zal in dit artikel verder niet ingegaan worden.

<sup>9</sup> Zo zijn de bevindingen van de door de MvT genoemde WODC recidivemonitor nog niet bekend en richten andere onderzoeken zich over het algemeen op een specifieke groep, zoals harde kern jongeren (W.M. Kleiman, G.J. Terlouw, *Kiezen voor een kans; evaluatie van harde-kernprojecten*, Onderzoek en Beleid, nr. 166), jongeren in het algemeen (Boersma, C.J., *Longitudinaal onderzoek met de Attitude Schaal voor Sociale Limieten (ASL), validiteit en follow-up, eerste jaarverslag*, Shaker Publishing 2003), zedendelinquenten, ter beschikking gestelden, verkeersovertreders, etcetera. Duidelijk zal zijn dat de doelgroepkeuze met name bij dit onderwerp zeer bepalend is voor de uiteindelijke statistiek. Uit een vrij algemeen onderzoek van enkele jaren geleden blijkt dat iets minder dan de helft van de personen die zijn ontslagen uit detentie binnen de maximale periode van zes jaar daar weer terug zijn. (systeem TULP-SI, zie <http://www.dji.nl/hipe/uploads/040212145501/detentierecidive.pdf>). Deze gegevens noemen overigens weer heel andere cijfers dan de MvT.

*onderdeel 1° en 3°, van het Wetboek van Strafrecht (...).*” De bedoeling van deze wijziging was dat ook in hoger beroep veroordeelden konden worden onderworpen aan DNA-afname, wat uit de aanvankelijke formulering niet duidelijk was af te leiden. Consequentie van *dé* formulering is echter dat DNA-onderzoek dus ook zal plaatsvinden wanneer het hoger beroep nog moet dienen, en er in zoverre dus geen onherroepelijk vonnis is. Dit is nogal dubieus.

Ten eerste is het immers mogelijk dat een persoon ten onrechte is veroordeeld, en in hoger beroep wordt vrijgesproken. Desondanks is dan zijn DNA-materiaal al afgenomen, is er een profiel gemaakt dat is vergeleken met de bestaande databank, en ligt zijn lichaamsmateriaal opgeslagen. Ondanks dat achteraf blijkt dat de afname destijds onterecht was, is hij dus al die tijd onderworpen geweest aan dit dwangmiddel. Er is dan ook, vanuit de NOVA en het College, nogal wat kritiek geleverd op deze bepaling. Beiden meenden dat het wetsvoorstel slechts van toepassing diende te zijn op onherroepelijk veroordeelden. De MvT voert echter aan dat, nu ‘het voorkomt’ dat een veroordeelde in afwachting van zijn hoger beroep, zowel in vrijheid als in voorlopige hechtenis, strafbare feiten pleegt, de afname gerechtvaardigd is. Bij gebrek aan cijfers ter onderbouwing van deze stelling, iets waar het College uitdrukkelijk om had gevraagd, komt dit verweer van de Regering nou niet bepaald sterk over. Een tweede punt van zorg dat door het College werd uitgesproken, was dat er mogelijk problemen zouden ontstaan in de bewaking van de databank, aangezien er bij een vrijspraak voor gezorgd moet worden dat het profiel en het lichaamsmateriaal worden verwijderd. Dit levert dus vele ‘toetsmomenten’ op. Volgens de MvT zou dit echter, met de installatie van een aantal automatiseringssystemen, geen problemen moeten opleveren. Ten tijde van het schrijven van dit artikel (anderhalf jaar na de MvT) zijn de betreffende systemen echter nog altijd niet volledig operationeel. Studie naar het functioneren van de bestaande databank heeft aangetoond dat juist bij de bewaking veel fouten worden gemaakt. Daarover meer in paragraaf 3.

### **Formulering tenlastelegging**

Tenslotte de mogelijke invloed van dit wetsvoorstel op de formulering van de tenlastelegging. Duidelijk is dat een uitgebreide databank voor het OM alleen maar voordelen oplevert, aangezien het de opsporing aanzienlijk kan vergemakkelijken. Het valt dan ook te verwachten dat het OM waar mogelijk tot afname van DNA zal overgaan. De vraag is of dit consequenties zal hebben voor de tenlastelegging, in die zin dat het OM een ‘artikel 67- feit’ ten laste legt om na veroordeling lichaamsmateriaal te kunnen afnemen. Zo zou bijvoorbeeld in een mishandelingszaak gekozen kunnen worden voor een poging tot zware mishandeling in plaats van een eenvoudige voltooide mishandeling. In de praktijk is gebleken dat dit mechanisme in het kader van de voorlopige hechtenis in ieder geval voorkomt<sup>10</sup>. Hoewel bij dit wetsvoorstel de rechter eerst nog de tenlastelegging bewezen zal moeten verklaren, en er in zoverre minder risico is dat een geval waarin DNA kan worden afgenomen middels de keuze in de tenlastelegging kan worden gecreëerd dan bij de verdenking bij voorlopige hechtenis het geval is, mag deze consequentie niet onvermeld blijven.

### **De categorie reeds veroordeelden**

Het wetsvoorstel beoogt in artikel 8 ook een regeling te treffen voor diegenen die op het moment van inwerkingtreding van de wet reeds veroordeeld zijn tot een feit dat voldoet aan de hierboven genoemde criteria. Deze categorie zal omwille van de omvang van dit artikel verder buiten beschouwing blijven, aangezien het voorstel ook op dit punt de nodige vragen opwerpt, zoals naar het verbod van terugwerkende kracht en de vraag in hoeverre dit artikel voldoet aan de vereisten van het EVRM. Volstaan wordt met de mededeling dat er DNA zal worden afgenomen van alle personen die op het moment van inwerkingtreding van de wet een gevangenisstraf uitzitten of nog uit moeten zitten. De taakstraf en de voorwaardelijke straf worden dus uitdrukkelijk buiten deze categorie gehouden.

---

<sup>10</sup> Zie S.L.J. Janssen en G.P. Hamer, *Voorlopige hechtenis uit de bocht*, Advocatenblad 21, 14 November 2003

## 2. Verdeling bevoegdheden

Dan het formele kader, de rol die de deelnemers aan het strafproces spelen bij de uitoefening van de nieuwe bevoegdheden, en die nieuwe bevoegdheden zelf. In het wetsvoorstel is het zo dat de DNA-afname na de veroordeling wordt bevolen door de Officier van Justitie. De rechter wordt hier in het geheel niet bij betrokken, en de veroordeelde in zoverre ook niet dat deze slechts medegedeeld krijgt dat hij DNA zal moeten afstaan ter opname in de databank. Weliswaar kan hij hiertegen een bezwaarschrift indienen bij de rechtbank maar dat staat, in afwachting van de beslissing op dat bezwaarschrift, aan afname niet in de weg. Het is de vraag waarom niet gekozen is voor een meer prominente rol voor de strafrechter. De MvT noemt daarvoor wederom drie argumenten.

Ten eerste wordt gesteld dat, nu de DNA-afname met name plaatsvindt met het oog op het verkrijgen van een opsporingsmiddel, het Openbaar Ministerie de aangewezen instantie is om de verantwoording voor die afname te dragen: opsporing van strafbare feiten is bij uitstek het terrein van de staande magistratuur. Echter een groot aantal bevoegdheden, en met name dwangmiddelen, kan pas worden opgelegd na tussenkomst van de rechter (-commissaris), en is het aan de OvJ om een vordering daartoe in te dienen. Daarbij kan ten eerste gedacht worden aan voorlopige hechtenis, maar ook bijvoorbeeld aan onderzoeken van woningen en aan inbeslagnames. Verder is het in het geheel niet gegeven dat de centrale rol die het OM speelt in de opsporing het ook de aangewezen instantie maakt te beslissen over de toepassing van een verregaand dwangmiddel dat toekomstige opsporing beoogt te vergemakkelijken. Duidelijk zal zijn dat Justitie onder grote politieke en maatschappelijke druk staat, en in haar streven om misdrijven op te lossen en misdadigers te bestraffen, de belangen van de verdachte nog wel eens uit het oog wil verliezen. Het systeem van 'checks and balances' dat ten grondslag ligt aan het hele strafproces probeert dat risico nu juist te minimaliseren.

Als tweede argument noemt de MvT dat de DNA-afname zal plaatsvinden ná het vonnis, zijnde in de executiefase waarin het OM een sleutelrol speelt, en de keuze voor OM als opleggende instantie in zoverre voor de hand ligt. Dit argument kan echter vrij gemakkelijk gepareerd worden, nu het moment van afname (en vooral ook het moment waarop de beslissing daartoe wordt genomen) door het wetsvoorstel zélf wordt bepaald. Bovendien is juist het moment en de wijze van afname reden om rechterlijke controle te handhaven, aangezien de inbreuk voortduurt (lang) nadat iemand is afgestraft. Het derde argument, dat de OvJ door bestudering van het dossier en het bijwonen van de terechtzitting inzicht heeft kunnen krijgen in het eventuele belang van DNA-afname, en de OvJ daarom de aangewezen persoon zou zijn om over afname te oordelen, is nog minder steekhoudend dan het vorige. Er mag immers van uit worden gegaan dat de MvT niet wenst te suggereren dat de OvJ een betere kennis van het dossier zou hebben of zich een beter beeld van de verdachte zou kunnen vormen dan de rechter; een suggestie die behalve nogal beledigend voor de zittende magistratuur ook geen recht zou doen aan de praktijk. Zeker bij minder zware zaken is de rechter over het algemeen beter op de hoogte dan de OvJ die de betreffende zaak pas zeer recent onder zich heeft gekregen. Het bestaan van een verschil tussen de zaaksofficier en de zittingsofficier spreekt in deze boekdelen.

Samenvattend kan gezegd worden dat de MvT niet weet te overtuigen voor wat betreft de keuze om de rechter niet te betrekken bij het afnemen van DNA bij veroordeelden. Een model waarbij wél door de rechter wordt beslist ligt dan ook meer voor de hand, en zou tevens een aantal andere problemen ondervangen. Zie daarover paragraaf 4.

### Uitbreiding dwangmiddelen

Ter effectuering van het bevel om DNA af te staan creëert het wetsvoorstel in de artikelen 4 en 6 een aantal nieuwe bevoegdheden voor de OvJ. De eerste is, dat indien een veroordeelde geen gehoor geeft aan de oproep om uit zichzelf te verschijnen (uitgaande van een veroordeelde die niet gedetineerd is, wat er met dit voorstel zeer veel zullen zijn), zijn aanhouding kan worden bevolen.

Voor het grootste gedeelte zoekt het wetsvoorstel daarbij aansluiting bij de regeling voor aanhouding buiten heterdaad zoals die is neergelegd in de artikelen 54 en verder Sv, inclusief de bevoegdheid om ter aanhouding elke plaats te betreden en te doorzoeken. Opvallend is daarbij echter dat de regeling in het Wetboek van Strafvordering voor wat betreft het doorzoeken van plaatsen een machtiging van de OvJ vereist<sup>11</sup>. Het wetsvoorstel noemt een dergelijke machtiging niet, en aangezien ook de MvT over deze kwestie zwijgt kan er dus van uit kan worden gegaan dat zo'n machtiging niet vereist is. Het is op zijn minst opvallend dat het wetsvoorstel dus een verdergaande bevoegdheid creëert ten aanzien van personen die al berecht en afgestraft zijn dan bij verdachten van mogelijk zeer zware feiten die nog aangehouden dienen te worden, en waarbij op dat moment allerhande zwaarwichtige opsporingsbelangen kunnen spelen.

Na de aanhouding kan de veroordeelde persoon enige tijd worden vastgehouden ten einde zijn identiteit vast te stellen en het lichaamsmateriaal daadwerkelijk af te nemen. Voor de beide handelingen hebben de opsporingsambtenaren volgens respectievelijk artikel 4 lid 5 en artikel 4 lid 7 maximaal zes uur de tijd, waarbij conform de bestaande regeling met betrekking tot het ophouden voor verhoor of identificatie de tijd tussen middernacht en negen uur 's morgens niet wordt meegerekend. Concreet kan iemand dus in het kader van DNA-afname maximaal 21 uur worden vastgehouden, nog altijd een behoorlijke tijd.

Tenslotte maakt artikel 6 de inbeslagname mogelijk van voorwerpen waarop vermoedelijk celmateriaal van de veroordeelde aanwezig is (bijvoorbeeld een tandenborstel of een kam), indien zich 'zwaarwegende redenen' voordoen. Daarvan is volgens de MvT sprake indien de veroordeelde zich met hand en tand verzet, of indien de veroordeelde is gevlucht of anderszins onvindbaar is<sup>12</sup>. Om het DNA-materiaal dan te verkrijgen mag de OvJ de woning van de veroordeelde betreden en deze zonder toestemming van de bewoner doorzoeken. Daarbij is van belang dat het zoeken naar een voorwerp veel ingrijpender is of in ieder geval kan zijn dan het zoeken naar een persoon, aangezien veel gedetailleerder gezocht mag worden (een persoon kan zich maar op een aantal plaatsen verstoppen). In de praktijk zal moeten blijken hoeveel gebruik wordt gemaakt van deze mogelijkheid, waarbij valt te hopen dat het OM zich hier enigszins terughoudend zal opstellen. Misbruik van deze bepaling om een doorzoeking te kunnen doen zonder de rechter-commissaris te hoeven inschakelen is echter bepaald niet denkbeeldig.

### **Rechtsmiddel: bezwaarschrift**

Artikel 7 voorziet in het hierboven al genoemde recht van de veroordeelde om een bezwaarschrift tegen de afname van zijn DNA in te stellen. Vreemd genoeg kan dit echter pas nádat het lichaamsmateriaal al is afgenomen en opgeslagen. Met de bepaling van het profiel wordt gewacht tot de bezwaarschrift termijn is verstreken dan wel de raadkamer van de rechtbank zich over het bezwaarschrift heeft uitgesproken. Niet goed valt in te zien waarom een veroordeelde niet voorafgaand aan de afname reeds bezwaar kan maken, en waarom hangende het bezwaarschrift niet zou worden gewacht met afname in plaats van slechts te wachten met profilering. De hierboven beschreven bevoegdheden ter afname van het materiaal kunnen immers óók worden toegepast zonder dat de veroordeelde daar een rechtsmiddel tegen kan instellen. Bovendien levert deze constructie een groot aantal toetsmomenten op nu er toezicht moet worden gehouden dat bij toewijzing van een bezwaarschrift het afgenomen en opgeslagen materiaal ook daadwerkelijk wordt vernietigd. Dat dit in de praktijk waarschijnlijk problemen gaat opleveren blijkt hieronder in paragraaf 3.

---

<sup>11</sup> Zo'n machtiging wordt volgens art. 55a lid 2 Sv geacht te zijn gegeven wanneer de OvJ een volgens de Algemene Wet op het Binnentreden (Awbi) vereiste machtiging heeft afgegeven om een woning tegen de wil van de bewoner te betreden. In een geval van een aanhouding voor DNA-afname in een woning is zo'n Awbi-machtiging ook vereist en is er dus nauwelijks een verschil met het bestaande systeem, maar bij doorzoekingen in een andere plaats dan een woning gaat het wetsvoorstel verder dan het bestaande systeem.

<sup>12</sup> MvT p. 33

In paragraaf 4 wordt gekeken naar de mogelijkheden van een bezwaarschrift procedure die wél voorziet in de benodigde waarborgen.

### 3. De gevaren van dit wetsvoorstel

Zoals al een aantal keren aangestipt kleven er aantal gevaren aan dit wetsvoorstel welke niet geheel uit het oog mogen worden verloren. Deze risico's lijken bij de totstandkoming van de DNA-regelgeving nauwelijks of zelfs in het geheel niet onderkend te worden.

Ten eerste is daar het gevaar dat men in de databank wordt opgenomen na een zeer licht vergrijp, en op die manier een substantieel deel van de bevolking uiteindelijk in die databank zit en blijft zitten. Dit gevaar is eigenlijk slechts van belang in combinatie met andere nadelen; het is in zoverre een 'gevaarverhogende omstandigheid', die de onderstaande nadelen en risico's aanmerkelijk verzwaart.

Zo is en blijft het nog maar zeer de vraag hoe veilig informatie (en het materiaal zelf) wordt opgeslagen. Daarbij kan ten eerste gedacht worden aan het gebruik van die informatie voor andere doeleinden dan het strafproces, door de overheid of wellicht zelfs door derden (bijvoorbeeld verzekeraars). Hoewel hier ook niet al te paranoïde over moet worden gedaan, lijkt men zich nauwelijks te realiseren dat wanneer je eenmaal in de databank zit, je daar ook in blijft. Zo de overheid nu nog geen gebruik maakt van die informatie buiten het strafrecht, is het maar afwachten of dat in de toekomst zo blijft. De jeugdige winkeldief wiens DNA na een wetswijziging over 20 jaar wordt gebruikt in verband met zijn ziektewetpremie, of zijn pensioengerechtigde leeftijd, of zijn aanvraag om een kind te adopteren, of om een belangrijke post in het leger te vervullen, en fantaseer zo maar door, heeft in zoverre weinig te kiezen dat de informatie al in handen van de overheid is. Dat de lat voor wat betreft het gebruik van DNA doorlopend wordt verlegd blijkt vooral uit de ontwikkeling van de regelgeving zelf, waarbij de protesten tegen wetswijzigingen nauwelijks zijn gepubliceerd of er ligt alweer een nieuw wetsvoorstel. Zo is het 'aflezen' van uiterlijke kenmerken uit DNA - ooit absoluut taboe - niet alleen technisch mogelijk maar zelfs al langere tijd onderwerp van een wetsvoorstel<sup>13</sup>. Het wetenschappelijk plafond met betrekking tot DNA is nog lang niet bereikt, en met het tevens opslaan van het lichaamsmateriaal zelf in plaats van alleen het - voor de huidige doeleinden absoluut toerijkende - profiel, lijkt de overheid op die ontwikkelingen vooruit te lopen. Er is geen enkele goede reden aangevoerd voor het opslaan van het materiaal en de vraag naar het waarom daarvan is dan ook zeker gerechtvaardigd.

Vervolgens zijn er de bewijsrechtelijke bezwaren. Hoewel officieel DNA slechts als 'steunbewijs' kan worden gebruikt, wijst de praktijk uit dat rechters hun oordeel wel degelijk sterk laten beïnvloeden door bewijs uit DNA-onderzoek. De standaard formulering van het NFI, dat de kans dat een ander dan verdachte een ergens aangetroffen spoor heeft achtergelaten, kleiner is dan één op drie miljard of soortgelijke waanzinnige statistiek, is nou eenmaal moeilijk te weerstaan. Een officieuze omkering van de bewijslast is het gevolg, waardoor je als verdachte met een behoorlijk goed verhaal moet aankomen om te overtuigen dat je onschuldig bent. Dit, terwijl het aantreffen van iemands DNA op een plaats delict of bij een slachtoffer slechts suggereert dat deze daar geweest is (en afhankelijk van de omstandigheden natuurlijk soms meer dan dat), maar zelfs dát hoeft niet eens te kloppen. Het 'planten' van DNA-materiaal is bijzonder eenvoudig en bijzonder effectief. Dit zou zelfs onbewust kunnen gebeuren, weten strafrechtjuristen sinds de introductie van de *sleeptheorie*<sup>14</sup>, al zijn deskundigen het daar ook niet over eens. Hoe het ook zij, het ligt voor de hand dat met de toename van het gebruik van de databank creatieve criminelen ook methodes zullen ontwikkelen om die databank te gebruiken om een ander de schuld te geven of in ieder geval zelf uit beeld te blijven. De strafrechter zal dit DNA-bewijs dan ook in toenemende mate kritisch moeten beschouwen.

<sup>13</sup> Wijziging van de regeling van het DNA-onderzoek in strafzaken in verband met het vaststellen van uiterlijk waarneembare persoonskenmerken uit celmateriaal, Publicatienummer 28072, volgnummer 1-13c

<sup>14</sup> De wetenschappelijke theorie die ten grondslag lag aan de veroordelingen in de zogenaamde Puttense moordzaak.



Tenslotte het risico van fouten bij afname, labelling of opslag van het profiel en het materiaal. In de praktijk blijkt dat er nog altijd vergissingen worden gemaakt door de verkeerde sticker op het afgenomen wangslimvlies te plaatsen, een invoerfout te maken bij de databank of materiaal abusievelijk te verwijderen of juist niét te verwijderen. Zeer recent was nog te lezen hoe een grootschalig onderzoek stuk liep doordat een medewerker van het NFI per ongeluk eigen materiaal had achtergelaten op een voorwerp dat mogelijk aan de verdachte had toebehoord<sup>15</sup>. In de nieuwe situatie zal met name de afname en opslag van materiaal bij nog niet onherroepelijk veroordeelden tot problemen gaan leiden. Bij een studie naar het functioneren van de bestaande databanken in opdracht van het WODC bleek dat de vernietigingsplicht, die thans geldt wanneer de zaak eindigt in een vrijspraak, OVAR, niet-ontvankelijkheid of sepot, op één na *in geen enkel* van de onderzochte dossiers was nageleefd<sup>16</sup>. Dit zou met name komen doordat de officieren van justitie als gevolg van hun drukke werkzaamheden simpelweg telkens vergaten de opdracht tot vernietiging aan het NFI te geven. Een geautomatiseerd systeem zou wat dit laatste punt betreft de problemen wellicht aanzienlijk kunnen verkleinen, maar bij gebreke aan een dergelijk systeem zou in ieder geval van afname bij niet-onherroepelijke vonnissen moeten worden afgezien. Zie ook hieronder.

#### 4. Een alternatief

Met dit wetsvoorstel wordt een nieuwe en principiële stap gezet in de toepassing van DNA-onderzoek in strafzaken, een ontwikkeling die eerder al werd vergeleken met een voortrazende trein<sup>17</sup>. Het is duidelijk dat deze trein niet meer te stoppen is, en natuurlijk moet ook worden erkend dat de voortschrijdende kennis op dit terrein grote voordelen met zich meebrengt, en tot verbeteringen van de rechtspleging kan leiden. Het gevaar is echter dat men met het streven naar een zo groot mogelijke snelheid waarmee het traject kan worden afgelegd, het risico op ontsparing negeert en de mogelijkheden van een andere route dan die door de Regering wordt voorgestaan uit het oog wordt verloren.

Dat er een maatschappelijke en politieke wens is de databank en het gebruik van DNA uit te breiden, valt niet te ontkennen. Maar zou het dan niet beter zijn bij het zetten van deze cruciale stap zoveel mogelijk te streven naar een evenwichtig en rechtvaardig systeem van 'checks and balances', waarbij de belangen van alle partijen worden gewaarborgd, in plaats van alle aandacht te richten op één procesdeelnemer? Wat is er tegen de rechter te laten beslissen over DNA-afname? De argumenten uit de MvT kunnen niet overtuigen. Kan er niet een regeling worden bedacht die met evenveel of meer efficiency de totstandkoming van een databank verwezenlijkt zonder alle nadelen van het wetsvoorstel?

Natuurlijk wel. Het zou bijvoorbeeld veel logischer zijn indien de OvJ bij zijn eis in requisitoir tevens zou vorderen dat de rechter de afname van DNA van de verdachte beveelt. Hij zou dit zelfs al voorafgaand aan de zitting kunnen aankondigen, zodat de verdediging op de hoogte is. Kwestie van standaard een regeltje toevoegen aan de dagvaarding. Deze vordering zou dan alleen ingesteld mogen worden bij zaken welke dienen bij de meervoudige kamer; een redelijke, reële en veel simpelere wijze om strafbare feiten te onderscheiden in de ernstige en de minder ernstige gevallen dan kwalificatie of straf<sup>18</sup>. De verdediging, van tevoren op de hoogte van de vordering van de OvJ,

<sup>15</sup> Volkskrant 26 april 2004, *Zaak-Wreker van Zuuk loopt stuk door fout met DNA-spoor*.

<sup>16</sup> J.F. Nijboer e.a., *DNA-onderzoek in opsporing en bewijsvoering in strafzaken – DNA-nulmeting*, Onderzoek in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum, Universiteit Leiden, juli 2003

<sup>17</sup> Mr. S. Zuidwijk, *DNA-onderzoek in strafzaken, een alsmaar voortrazende trein*, Trema, september 2003 nr. 7

<sup>18</sup> Zaken waarin de OvJ naar verwachting minder dan zes maanden gevangenisstraf zal eisen worden aangebracht bij de politierechter. In het uitzonderlijke geval dat een zeer lichte zaak (bijvoorbeeld door voeging) bij de meervoudige kamer terecht komt kan de verdediging daarop wijzen en kan de rechtbank daar rekening mee houden. Indien dit criterium politiek onhaalbaar is, zou de ondergrens van DNA-afname moeten liggen bij de oplegging van een onvoorwaardelijke gevangenisstraf, zoals dat ook voor de categorie reeds veroordeelden geldt.

heeft de mogelijkheid daar bij pleidooi inhoudelijk op te reageren en te wijzen op eventuele bijzondere omstandigheden. De rechtbank beslist vervolgens in het vonnis op de vordering van de OvJ.

De veroordeelde heeft nu twee mogelijkheden. Is hij het niet eens met het vonnis, dan gaat hij in hoger beroep bij het Gerechtshof. Hier wordt vervolgens nogmaals de gehele zaak bekeken, inclusief de vordering tot DNA-afname. Wanneer het Gerechtshof het oordeel van de rechtbank met betrekking tot afname van het DNA bevestigt, is er sprake van een toetsing door een hogere instantie en kan tot afname worden overgegaan. Hoewel strikt genomen de veroordeelde ook nog in cassatie kan gaan bij de Hoge Raad moet de DNA-afname na tweemaal te zijn getoetst geacht worden met voldoende waarborgen te zijn omkleed<sup>19</sup>.

Is de veroordeelde het op zich wel eens met de uitspraak van de rechtbank, maar niet met de afname van zijn DNA-materiaal, dan kan hij een bezwaarschrift indienen. Aangezien hij al inhoudelijk tegenover een rechter heeft kunnen reageren op de vordering van de OvJ, kan de bezwaarschriftprocedure zo worden ingericht dat deze slechts beschikbaar is voor de zeer uitzonderlijke gevallen, bijvoorbeeld wanneer recidive aantoonbaar onmogelijk is. Binnen één week na het vonnis dient de verdediging een inhoudelijk bezwaarschrift in te dienen bij de rechtbank, waarvan vervolgens binnen een week wordt beoordeeld of daarin een dergelijke uitzonderlijke reden ligt besloten. Zo niet, dan is het bezwaarschrift niet-ontvankelijk en kan tot afname van het DNA-materiaal worden overgegaan tenzij de veroordeelde hoger beroep heeft ingesteld. Is er wel een uitzonderlijke reden, dan wordt het bezwaarschrift in behandeling genomen.

Wordt er binnen twee weken noch hoger beroep ingesteld, noch is er een ontvankelijk bezwaarschrift ingediend, dan kan tot de afname en profilering worden overgegaan.

Bovenstaande constructie heeft een groot aantal voordelen. Ten eerste doet deze recht aan de bevoegdheden en de belangen van alle procesdeelnemers, en past in zoverre veel beter in het huidige strafprocessuele stelsel. De OvJ vordert, de verdachte reageert, en de rechter beslist. Deze laatste is niet betrokken bij de opsporing van strafbare feiten en kan geacht worden meer dan de OvJ objectief te beslissen over de noodzaak tot afname. Dit gegeven alleen al maakt het voor de veroordeelde waarschijnlijk beter te verkroppen dan wanneer de OvJ, de ‘tegenpartij’, beslist tot afname.

Vervolgens de kosten. De te verwachten administratieve kosten zijn praktisch nihil, nu vordering, verweer én toetsing plaatsvinden op reeds bestaande momenten. Doordat de veroordeelde zich heeft kunnen uitspeken over de vordering zullen er aanmerkelijk minder bezwaarschriften worden ingediend dan onder het huidige voorstel het geval zal zijn. Eventueel zouden deze kosten nog verder verminderd kunnen worden, door niet-ontvankelijke bezwaarschriften te belasten met een bepaald bedrag ter dekking van de toetsingskosten. Nu het om zwaardere feiten gaat, zal de veroordeelde in veel (in ieder geval in relatief meer) gevallen in detentie verblijven, hetgeen de afname vergemakkelijkt en ook goedkoper maakt. De nieuwe dwangmiddelen hoeven dan maar zelden te worden toegepast.

Verder hoeft er ook geen oponthoud meer te zitten tussen afname en profilering van het materiaal, nu duidelijk is dat zowel afname als profilering op rechtmatige titel geschieden, en geen rekening hoeft te worden gehouden met een nog lopend appél of bezwaarschrift op het moment van afname. Dit maakt het ook mogelijk het materiaal onmiddellijk na de afname weer te vernietigen, wat behalve het voor de hand liggende privacyargument en misbruikargument tevens als voordeel heeft dat dit ook weer kosten bespaart. Immers opslag, en vooral ook de monitoring en controle van afgenomen materiaal, is een kostbare aangelegenheid.

Tenslotte wordt de databank gevuld met profielen van veroordeelden die daadwerkelijk ernstige feiten hebben gepleegd, en ten aanzien van wie er een reëel risico op recidive bestaat. Een situatie die

---

<sup>19</sup> Nadeel is dan echter wel dat het dan nog steeds mogelijk is dat na cassatie en eventueel berechting door een ander Gerechtshof, de afname onrechtmatig blijkt te zijn geweest, waarna profiel en materiaal moeten worden verwijderd. Duidelijk zal echter zijn dat dit al een forse vermindering van vernietigingen zal betekenen dan in het huidige wetsvoorstel.

acceptabel(er) is voor zowel alle betrokkenen in eigen land, als voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

## 5. Tot slot

Natuurlijk is het zo dat met bovenstaand voorstel de databank minder snel gevuld raakt dan bij het huidige wetsvoorstel het geval zou zijn. Echter, zou het op de iets langere termijn, zeg een jaar of vijf, nou echt zo veel uitmaken? Het lijkt mij dat bij het zetten van een zó principiële stap als dit wetsvoorstel beoogt dat haast, naast angst, de slechtst mogelijke raadgever is, en dat juist bij een voorstel dat zulke verregaande consequenties kan hebben alle nodige omzichtigheid moet worden betracht.

In dat licht bezien is de rol die onze volksvertegenwoordiging bij dit wetsvoorstel speelt, ronduit bedroevend. In plaats van haar controlerende taak kritisch te vervullen en de Minister en de Regering te wijzen op de vele inconsistenties en onjuiste argumenten die in dit voorstel en deze MvT aanwezig zijn, lijken de partijen slechts bezig met het trachten elkaar te overtroeven in het uitbreiden van bevoegdheden en het inperken van waarborgen. Alsof het enige belang is om toch maar vooral aan het electoraat te demonstreren dat zij nog meer dan de ander van zins zijn de criminaliteit hárd aan te pakken, te staan voor méér veiligheid, voor een harde lijn, voor repressie, door kortom om het hardst mee te hollen in de hype die in (politiek) Nederland is ontstaan rondom de veiligheidsproblematiek in het algemeen en het strafrecht in het bijzonder<sup>20</sup>. Op het moment dat zij die zouden moeten controleren, voorstellen doen om het enige nog bestaande correctiemechanisme ook maar geheel te schrappen<sup>21</sup>, zoals hierboven al werd genoemd, of om zonder tussenkomst van de rechter óf de OvJ DNA maar standaard af te nemen bij de intake in een penitentiaire inrichting of bij het begin van een taakstraf<sup>22</sup>, wordt duidelijk hoe gemakkelijk elementaire beginselen worden losgelaten als gevolg van (partij)politieke of publicitaire overwegingen.

Dit artikel is dan ook bovenal een oproep aan eenieder die betrokken is bij de totstandkoming en de uitvoering van deze wetgeving om toch vooral kritisch te blijven, niet elke benadering te accepteren als de enige of de beste manier, maar te blijven zoeken naar alternatieven, en te beseffen dat er een punt wordt genaderd waarna er geen weg terug is. *Don't believe the hype.*

---

<sup>20</sup> Waarbij de discussie rond terrorismebestrijding, verhoging van de wettelijke strafmaxima en de recente hysterische reacties inzake tbs-ers ("levensgevaarlijke gekken" aldus een reeds eerder genoemd Kamerlid) voorbeelden zijn van hetzelfde zorgwekkende fenomeen.

<sup>21</sup> Amendement van het lid Wolfsen, Kamerstukken 2003-2004, Publicatienummer 28685, volgnummer 9

<sup>22</sup> Voorstel van de CDA-fractie, Nota naar aanleiding van het verslag, Kamerstukken 2002-2003, Publicatienummer 28685, volgnummer 5, p. 18